

Підлипна Р. П.,

к.е.н., доц., завідувач кафедри бухгалтерського обліку, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національно-торговельно-економічного університету, м. Ужгород

СОЦІАЛЬНА СФЕРА В КОНТЕКСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анотація. В статті розглянуто одну з найважливіших сфер життя суспільства, в якій реалізуються соціальні інтереси всіх верств населення, відносини суспільства й особи, умови праці й побуту, здоров'я, відпочинку. Досліджено теоретичні підходи до трактування соціальної сфери у сучасних дослідженнях. Охарактеризовано підходи до розуміння змісту цього поняття. Проаналізовано особливості складових соціальної сфери. В узагальнюючому вигляді схематично відображено елементи, що забезпечують її відтворення, функціонування та розвиток, а саме: соціальні послуги та соціальні зв'язки й відносини між суб'єктами, підсистемами та органами управління; потреби, що лежать в центрі цих відносин. Проведено оцінку місця видатків на задоволення соціальних потреб у ВВП та сукупних видатків Зведеного бюджету України та зроблено порівняння з країнами ОЕСР. Виявлено, що частка видатків соціального спрямування у ВВП в Україні фактично досягла середнього значення по країнах ОЕСР.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна проблема, послуга, соціально-культурні послуги, соціально-побутові послуги.

Pidlypna R. P.,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Accounting, Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University, Uzhgorod

SOCIAL POLICY IN THE CONTEXT OF ITS FUNCTIONING

Abstract. The article deals with one of the most important spheres of society, where social interests of all segments of the population, the relationship of society and individuals, working and living conditions, health and recreation are implemented. Theoretical approaches to the interpretation of the social sphere in modern research have been investigated. The approaches to understanding the meaning of this notion have been characterized. The features of the components of the social sphere have been analyzed. Summarized in the schematic form there have been displayed the elements that ensure its reproduction, operation and development, namely social services and social ties and relations between individuals, subsystems and authorities and the needs that lie at the center of this relationship. The place of expenditures to meet social needs in GDP and total expenditures of the consolidated budget of Ukraine has been estimated and the comparison with OECD countries has been suggested. It has been found that the share of expenditures for social needs in GDP in Ukraine has actually reached the average value for the OECD countries.

Keywords: social sphere, social issue, service, social and cultural services, social and personal services.

Постановка проблеми. Державне регулювання соціального страхування безпосередньо пов'язане з державним регулюванням економіки загалом, адже вони переслідують однакову мету – забезпечення ефективності функціонування ринкової економічної системи, добробуту в суспільстві та захист національних інтересів. На сучасному етапі економічного розвитку необхідним є підвищення ефективності політик у різних сферах функціонування держави, зокрема в управлінні, обороні, економічній безпеці, підтримці соціальної компоненти тощо. Враховуючи особливості транзитивної економіки України, доцільно істотно розширити зобов'язання держави та на законодавчому рівні їх закріпити, зокрема у соціальній сфері.

Саме тому актуальним є дослідження соціальної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціальної сфери присвячений цілий ряд наукових праць. До них відносяться насамперед праці таких вчених, як М. Панченко, В. Скуратівський, Н. Волгін, В. Гордін, О. Крюков, І. Григор'єва, С. П. Щерби, М. Кшеужопольський, Д. Тілтон, Н. Ферніс, Г. С. Лопушняк та низки інших науковців. Виходячи з наукового надбання, можна стверджувати, що дослідженню даної проблеми приділена належна увага. Але, поряд з тим, певна частина питань, що пов'язані з функціонуванням і розвитком соціальної сфери, на жаль, залишається малодослідженою.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення визначення сутнісних характеристик поняття “соціальна сфера” та дослідження елементів, що забезпечують її відтворення, функціонування та розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна сфера – одна з найважливіших сфер життя суспільства, в якій реалізуються соціальні інтереси всіх верств населення, відносини суспільства і особи, умови праці й побуту, здоров’я, відпочинку.

Поняття сутності “соціальна сфера” не має єдиного трактування в економічній літературі, хоча широко використовується. Соціальна сфера – це сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, фірм, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду, створити умови для співіснування і співпраці людей у суспільстві згідно з відпрацьованими законами і правилами з метою створення мегаполісів, розвитку масових комунікацій, зміцнення держави [1].

На нашу думку, за допомогою аналізу сутності поняття соціальної сфери можливо узагальнити певні характерні ознаки, що розкривають зміст та специфіку її функціонування:

- по-перше, результатом функціонування соціальної сфери є послуги;
- по-друге, соціальна сфера є однією із сфер трудової діяльності, в процесі якої відтворюється людський капітал.

Виходячи з цього, можна визначити два основних критерії, які розкривають зміст даного поняття. Перший критерій передбачає: соціальна сфера – це система галузей, що представляє у сукупності одну з основних сфер виробництва – невиробничу сферу. Отже, в якості критерію виокремлення соціальної сфери обирається нематеріальний характер результатів її діяльності. Тобто соціальна сфера відноситься до третинного сектору економіки, який охоплює галузі, що надають послуги (сервісний сектор). Слід зазначити, що ще в 30-40-х роках ХХ століття науковці обґрунтовували зрушення в економічному розвитку саме у напрямі сервісного обслуговування. Так, найвідоміші концепції щодо цього були розроблені А. Дж. Б. Фішером, К. Кларком, які поділяли все суспільне виробництво на три сектори:

- первинний, куди відносилися галузі, діяльність яких пов’язана з отриманням первинних ресурсів, зокрема сільське господарство;
- вторинний, що включав галузі обробної промисловості та будівництва;
- третинний, який охоплює галузі, що надають послуги [2].

Другий критерій до визначення економічної сутності соціальної сфери ґрунтується на соціальній значимості її галузей, а також їх ролі у формуванні способу і рівня життя людей, їх добробуту та споживанні. Так, соціальна сфера створює сприятливі умови як для духовного, так і матеріального життя, оскільки якість, асортимент і доступність

надаваних послуг є важливою складовою частиною формування високого рівня життя населення.

На нашу думку, під соціальною сферою слід розуміти сектор економіки, в якому здійснюється виробництво, розподіл і споживання матеріальних благ, а також відбувається забезпечення розширеного відтворення людського капіталу за участю держави як гаранту економічного забезпечення соціально достатнього рівня життя населення.

Галузі, що надають різноманітні послуги для населення, і утворюють соціальну сферу. Функції галузей соціальної сфери різні. Саме тому соціальна сфера має економічне і соціальне значення для розвитку суспільства. Економічне її значення виявляється у тому, що вона надає послуги, необхідні для відтворення робочої сили, зростання продуктивності праці. Соціальна роль даної сфери полягає у підвищенні рівня і поліпшенні умов життя людей. У сучасних умовах загальної економічної кризи попит на багато видів послуг зменшився внаслідок невисоких прибутків населення, але зростає на окремі види послуг. Соціальну сферу ряд економістів розглядають як сектор економіки, як сукупність галузей, як сукупність послуг, як сферу діяльності людей, що займається вирішенням соціальних проблем, які виникають у суспільстві в той чи інший момент. Соціальна проблема – незадоволені повністю чи частково соціальні потреби та інтереси територіальної громади або її окремих складових, які сформульовані в загальному вигляді як певна соціальна задача, що потребує вирішення.

Становлення соціальних потреб відбувається в процесі розвитку людини як особистості під впливом двох факторів: середовища і виховання. З огляду на це соціальні потреби поділяють на матеріальні й духовні. Матеріальні виникають залежно від рівня економічного розвитку суспільства, суспільного виробництва. Вони є важливими передумовами людської життєдіяльності. Однак задоволення матеріальних потреб пов’язане з розвитком духовних [3]. Потреби реалізуються через їх задоволення. Задоволення потреб має характер цілеспрямованої трудової діяльності (надання соціальних послуг).

Особливістю функціонування всіх складових соціальної сфери є виробництво, розподіл та доведення до споживача соціальних послуг.

Послуга є особливим елементом, специфічною споживчою вартістю. В одних випадках вона відіграє роль діяльності, в інших – товару. Це є першою її особливістю. Другою особливістю послуги є те, що виробництво більшості послуг збігається з їх споживанням. Корисний ефект праці проявляється безпосередньо на місці та пов’язаний із процесом надання послуг і не існує відокремлено від працівника, який надає цю послугу.

Отже, послуга – діяльність суб’єктів, яка не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників – особисті, колективні. Послуги є результатом різноманітної діяльності, що здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів і, як правило, призводить до зміни стану одиниць, що споживають ці послуги [2].

За значенням у житті суспільства послуги із задоволення потреб доцільно поділити на дві категорії. До першої категорії послуг слід віднести духовні й фізичні потреби населення, освіту, культуру, охорону здоров'я та фізичну культуру, туризм і відпочинок (соціально-культурні послуги). До другої категорії варто включити матеріальні потреби: житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення, пасажирський транс-

долові характерним явищем для соціально-орієнтованих економік.

З метою детальнішого аналізу проведено оцінку місця витраток на задоволення соціальних потреб у ВВП та сукупних витатках Зведеного бюджету України (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать про те, що витатки на задоволення соціальних потреб є пріоритетними для вітчизняної економіки, адже вони складають біль-

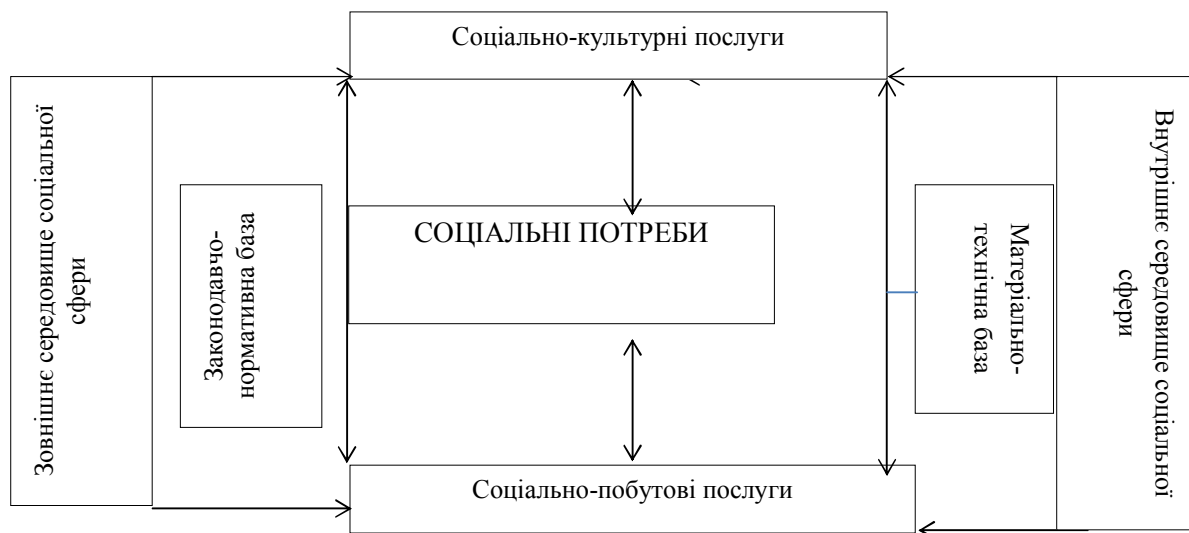

Рис. 1. Механізм реалізації соціальних потреб

порт і зв'язок, торгівля і громадське харчування та ряд інших послуг, які повинні забезпечувати матеріальні умови життя населення країн (соціально-побутова послуга). Однак дискусії щодо складу послуг соціальної сфери тривають і досі.

Отже, соціальна сфера надає послуги матеріально-побутового та соціально-культурного характеру в залежності від галузей, в яких вони виробляються. Соціальна сфера характеризується важливими ознаками, що визначають сутність, зміст і специфіку її функціонування. З урахуванням цього ми можемо в узагальнюючому вигляді схематично відобразити елементи, що забезпечують її відтворення, функціонування та розвиток, а саме: соціальні послуги та соціальні зв'язки й відносини між суб'єктами, підсистемами та органами управління; потреби, що лежать у центрі цих відносин. Схема реалізації соціальних потреб населення у взаємодії зі складовими елементами соціальної сфери наведена на рисунку 1.

В умовах стрімкого динамічного розвитку всіх сфер суспільного життя вагоме значення посідає розвиток соціальної сфери, що свідчить як про якість та рівень життя громадян кожної країни зокрема, так і про рівень розвитку економіки загалом. Так, загальновідомим фактом є те, що у скандинавських країнах соціальна сфера займає домінуюче становище порівняно з іншими, що дозволяє забезпечувати високий рівень життя та потребує відповідних джерел фінансування. Протягом останніх десяти років в Україні також спостерігалось зростання ролі та значення соціальної сфери, що є

ще половини сукупних витатків Зведеного бюджету України та за період з 2004 р. по 2013 р. їх питома вага у сукупних витатках зросла з 52,37% до 67,31%. Відповідно, збільшилась і частка цих витатків у ВВП із 14,85% у 2004 р. до 21,22% у 2013 р. та фактично досягла середнього значення по країнах ОЕСР (21,79%) (рис. 2). Загалом по країнах, які об'єднані в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), спостерігалось незначне коливання частки соціальних витатків у ВВП та найбільшого значення вона досягла у 2010 р. – 22,05%, а найменшого напередодні кризи у 2007 р. – 19,30%. Країнами-лідерами за питомою вагою витатків соціального спрямування у ВВП виступають Франція (33,02%), Данія (30,79%), Бельгія (30,73%) та Фінляндія (30,53%), в яких близько третини ВВП перерозподіляється через бюджет на потреби фінансування соціокультурних заходів, найменша частка ВВП спрямована на фінансування соціальних потреб у таких країнах, як Словаччина (17,95%), Естонія (17,74%), Ісландія (17,22%) та Ізраїль (15,81%).

У світовому рейтингу соціального розвитку Україна другий рік поспіль утримує 62 місце серед 133 країн.

Про це свідчать дані Індексу соціального розвитку, розрахованого Американською неурядовою організацією Social Progress Imperative за підтримки компанії "Делой" [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Соціальна сфера – це сфера виробництва і відтворення людини. Результати

Динаміка обсягів фінансування видатків на задоволення соціальних потреб та їх частка у ВВП і сукупних видатках Зведеного бюджету України у 2004-2013 рр.

Роки, станом на 01.01	Видатки на задоволення соціальних потреб, млн. грн.	Сукупні видатки зведеного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Частка у видатках зведеного бюджету, %	Частка у ВВП, %
2004	39691,60	75792,50	267344,00	52,37	14,85
2005	52499,00	102538,40	345113,00	51,20	15,21
2006	85668,30	141698,80	441452,00	60,46	19,41
2007	99271,00	175512,20	544153,00	56,56	18,24
2008	125256,30	226054,40	720731,00	55,41	17,38
2009	176505,10	309203,70	948056,00	57,08	18,62
2010	190444,20	307399,40	913345,00	61,95	20,85
2011	240631,70	377842,80	1082569,00	63,69	22,23
2012	251404,90	416853,60	1302079,00	60,31	19,31
2013	298961,30	492454,70	1408889,00	60,71	21,22

Джерело: розраховано автором на основі [4].

Рис. 2. Динаміка частки видатків на задоволення соціальних потреб у ВВП в Україні та в країнах ОЕСР у 2004-2013 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [5].

досліджень свідчать про необхідність створення здорових умов виробничої діяльності людей, забезпечення необхідного рівня життя всіх верств населення, вирішення проблем охорони здоров'я, народної освіти та соціального забезпечення, дотримання соціальної справедливості при реалізації кожною людиною свого права на працю, а також розподіл та споживання створюваних у суспільстві матеріальних і духовних благ, вирішення протиріч, що виникають із соціального розшарування суспільства, соціальний захист відповідних верств населення.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку мають охоплювати регулювання всього комплексу соціально-класових та національних відносин, що стосуються умов праці, побуту, освіти та рівня життя людей. Подальший розвиток соціальної сфери є необхідною умовою для підвищення якості життя населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна енциклопедія: у 3 т. / [ред. рада: Б. Д. Гаврилишин (голова) та ін.]. – К. : Академія; Тернопіль : Акад. нар. господарства, 2000-2002.

Т. 1: А (Абандон)-К (Концентрація виробництва) / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.], 2002.

2. Куценко В. І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : монографія / Куценко В. І.; [за наук. ред. д.е.н., проф., академіка НАН України Б. М. Данилишина] / РВПС України НАН України. – Ніжин : ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2008. – 818 с.

3. Винославська О. В. Психологія : навчальний посібник / Винославська О. В. – К. : ІНККОС, 2005.

4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Усе про бюджет. Моніторинг виконання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=51703.

5. Організація економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecdwash.org/>.

6. Ділова інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/348431/za-rivnem-zadovolennya-sotsialnyh-potreb-ukrayina-vyperedyla-bilorus-moldovu-ta-rosiyu>.

REFERENCES

1. *Ekonomichna entsyklopediia*: u 3 t (2002), red. rada: B. D. Havrylyshyn (holova) ta in., redkol. : S. V. Mochernyj (vidp.red.) ta in. T. 1: A (Abandon)-K (Kontsentratsiia vyrobnytstva), Akademiia, K., Akad. nar. khoz-va, Ternopil'.

2. Kutsenko, V. I. (2008), *Sotsial'na sfera: real'nist' i kontury majbutn'oho (pytannia teorii i praktyky)*, TOV “Vydavnytstvo “Aspekt-Polihraf”, Nizhyn.

3. Vynoslavs'ka, O.V. (2005), *Psykhoholohiia*, INKOS, K.

4. Ofitsijnyj sajт Ministerstva finansiv Ukrainy. Use pro biudzhet. Monitorynh vykonannia, available at: http://vvv.minfin.gov.ua/tontrol/uk/publish/tsategory/main?tsat_id=51703.

5. Orhanizatsiia ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku, available at: <http://vvv.oetsdvash.org/>.

6. Dilova informatsiia, available at: <http://nevs.finantse.ua/ua/nevs/-/348431/za-rivnem-zadovolennia-sotsialnyh-potreb-ukrayina-vyperedyla-bilorus-moldovu-ta-rosiiu>.